

ANGI VERA, AVAGY

AZ ÖNFELMENTÉS KUDARCA

BÜSZELGETÉS GÁBOR PALLAL

Vészi Endre kisregényéből írta *Angi Vera* című új filmjének forgatókönyvét Gábor Pál. Főszereplői: Pap Vera, Dunai Tamás, Pásztor Erzs, Szabó Éva, Horváth László, Halász László; operatőr Koltai Lajos.

— Bevezetőül arra kérem, foglalja össze röviden a film alaptörténetét.

— 1948-ban játszódik, egy vidéki pártiskolán. Főhőse, Angi Vera proletár származású, fiatal ápolónő, aki a háború után egyedül maradt, s egy véletlen esemény olyan ballisztikus pályára röpíti föl, aminek ő maga sem a végét, sem a csúcspontját nem látja. Ez a pálya az 1948-as „fordu-

lat évének” röppályája; a történelem és az egyéni sors találkozása; s a lány sorsának minden konfliktusa ebből a történelmi szituációból következik.

— *Filmművészetünk tematikai térképének* — s általában történelmi köztudatunknak is — meglehetősen fehér foltja ez az időszak; eddig talán csak az annak idején nagy viákat kiváltott — egyébként teljesen más stílusú és szerkezetű — Fényes szelek érintette e periódus problémahalmazát...

— Az *Angi Vera* minden tekintetben különbözik a *Fényes szelektől*,

Dunai Tamás és Pap Vera

Pap Vera

nemcsak feldolgozásmódjában. Az parabolisztikus jellegű, modell-gondolkodásra épülő mű, emez realista ábrázolásmódú. De más-más korszakban is játszódnak. A *Fényes szelek*ben felidézett időszak 1945-től nagyjából 1947—48-ig terjed, az *Angi Vera* az 1948-as évről szól. Meglepő, hogy sokak tudatában mennyire összekeverednek a közelmúlt történelmének szakaszai; ha ennyire összerosódik a „fényes szelek” periódusa és a személyi kultusz fogalma, az nemcsak kronológiai, időzavart kelt, hanem értelmezési problémákat is okoz. Nem egyszerűen a filmek — hanem közelmúltunk értelmezésében. Erről az évről, 1948-ról még egyáltalán nem készült magyar film.

— *Tudván, hogy a Fényes szelek — valószínűleg főként azért, mert tudományosan kevésbé feldolgozott történelmi periódust állított reflektorfénybe — akkora vitákat keltett; nem tart-e attól, hogy az Angi Vera is élénk indulatokat kavart majd föl?*

— Félelmem legfeljebb alkotói szorongás: hogy eléggé pontos-e a film és gondolataim eljutnak-e a nézőhöz. Arra természetesen számítok, hogy amint a filmben az asztal egyik vagy másik oldalán ülök a drámát különféle képpen élik meg, ugyanúgy a nézők is aszerint fogadják majd, ahogy a valóságban itt vagy ott ültek az adott korszakban. Ennél nagyobb bennem a szorongás, hogy a fiatalok, akik alig tudnak valamit azokról az időkről, mennyit értenek meg belőle; mert szándékom szerint nekik legalább annyira szól a film, mint azoknak, akik átérték őket. A film egyébként művészi vízió, nem történettudományi értekezés. Vészi Endrének és nekem is jogunk van ahhoz, hogy beszéljünk saját élményeinkről; nem történész-szakembereként, hanem mint érző és érzékelteni kívánó emberek.

— *Eddigi filmjei közül azok keltették a legnagyobb visszhangot — mint például a Tiltott terület, a Horizont —, amelyek aktuális, jelenide-*

jű problémákat feszegettek; ilyen szempontból legutóbbi filmjét, a történelmi tárgyú Járványt kitérőnek tekintni művészi pályáján?

— Szándékom szerint az *Angi Vera* is a jelenidejűség érzetét kelti a nézőben: a mai embereknek kínál továbbgondolkozási lehetőséget; ami természetesen nem mond ellent annak, hogy a legapróbb részletekig aggályos realizmussal kívántuk föl-idézni a kort. Hogy a *Járvány* kitérő volt-e művészi pályámon? Meglehet, bár ez a kérdés szerintem jellegzetesen magyar megközelítése a dolgoknak, s ilyen formában csakis nálunk szokott fölmerülni. Amennyire a világot ismerem, s ahol jártam, ezt a kérdést így sehol nem teszik föl, s véleményem szerint nincs is sok értelme.

— *Mégis: a Járvány stílárís szempontból is markánsan különbözött összes többi filmjétől...*

— Vegyük úgy, hogy megpróbáltam történelmi filmet is csinálni. De ezen az alapon megkérdezhetnénk Vészi Endrét is, hogy a próza mellett miért ír verset is, drámát is, miért próbálkozik más műfajokban is. Ez szerintem elemi alkotói jog, hiszen mesterségünk lehetséges műfaji és tematikai színskálája olyan széles,

hogy inkább attól vannak félelmeim: egy élet túl rövid ahhoz, hogy az ember saját mesterségének valamennyi táját bejárja. A felfedező barangolásokra — ha úgy tetszik, „kitérőkre” — szükség van akkor is, ha olykor a kudarc veszélye fenyeget.

— *Visszatérve az Angi Verához, a nézőben fölvetődhet a kérdés, hogy az alkotói értelmezés szerint a főhős alakja inkább a céltudatos karrierista, avagy az öntudatlanul sodródó, ártatlan „túteljesítő” jelleméhez áll-e közelebb?*

— Szerintem nem pontos a kérdés. Az alkotói cél ugyanis éppen az ellenkező volt. Vészi kisregényének egyik fő művészi erénye a rendkívül pontos, árnyalt, bonyolult és nagyon mély lélektani ábrázolás; s számomra az volt a vezérfonal a színészvezetésben, hogy a lélektani folyamatok ne vegytisztán, s dramaturgiai képletekbe lefordítva jelentkezzenek. Általában se szeretem az átlátszó dramaturgiát, s különösen nem akartam ezt a rendkívül bonyolult helyzetet átlátszóra leegyszerűsíteni. Az eddigi közönségtalálkozókon egyébként éppen ebben kaptam a legérdekesebb visszaigazolást. Főként az idősebb generációhoz tartozó nézők szerették volna a figurát olyanfor-

Pap Vera és Szabó Éva

mán leegyszerűsíteni, hogy „karri-rista volt-e Angi Vera vagy tisztá jellem, akit a történelem sodra elragadott s beszennyezett.” A fiatal nézők pontosan érezték és értették, hogy az érvényesülés, az előrehaladás — nem egyszerűen a társadalomba való beilleszkedés, hanem a jó célok és az önmegvalósítás — érdekében gyakran olyan alkalmazkodó készség, simulékonyság szükséges, hogy olykor már önmagunk morális megítélésében is zavarba kerülünk. Nehéz eldönteni, főleg egy jelenidejű folyamatban, hogy meddig kívánatos az egészséges életösszön diktálta alkalmazkodás; — mert az ellenkezője könnyen átsaphat deviáns, társadalmilag haszontalan és túrheterlen magatartásba —; és hogy az alkalmazkodókészség mikor válik karrierizmussá. A probléma általában nem vegytisztán, „vagy-vagy” helyzetekben jelentkezik. Azt remélem, sok ilyen fiatal nézője lesz a filmnek, akik Angi Vera sorsának bonyolultságát jobban megértették, mint azok, akik úgy érezték, hogy

Pap Vera és Pásztor Erzsébet

tükörbe néznek, és a tükör nem pontosan azt mutatja, amiként ők önmagukra emlékeznek.

— *Talán meglepő kérdés, de a figura megformálása során nyilván végiggondolta: mi lesz Angi Vera sorsa később, az 50-es, 60-as években?*

— A kérdések makacsul visszanyarodnak oda, hogy minősítsem Angi Vera döntéseit. Az érdekesség kedvéért elmondhatom, hogy a stúdió dramaturgiai tanácsának is volt egy erre vonatkozó makacs kérdése; kerettörténetként meg is kellett írunk Angi Vera további sorsát. De a kérdés mögött, azt hiszem, bizonytalanságérzés, az ítélőképesség hiányai rejlenek, s a stúdió visszakozott is a kerettörténet igényétől; a forgatókönyv végül is eredeti formájában került vászonra. Az egyébként természetes, hogy magunk végiggondoltuk Angi Vera további sorsát; hónapokig írtam ezeket a jeleneteket, de a filmhez fölöslegesnek bizonyultak.

— *Szóval: ma mit csinál Angi Vera?*

— Jelenleg ismét ápolónő, főnővér. Az 50-es évek közepéig újságíró volt Traján Anna mellett. A tragikus törés akkor állott be az életében, amikor rádöbbsent, hogy a személyi kultusz idején itt lezajlott eseményekhez a maga módján ő is hozzájárult tollforgatásával; visszament oda, ahol kezdte, s ma főnővér egy kórházban, megtalálta igazi helyét. Sorsa tehát továbbgombolyítható, de a filmbeli történet enélkül is teljes. A mai néző számára Angi Vera valódi katarzisa akkor következik be, amikor Muskát Mária fölpofozza a filmben; a további történet művészi-leg fölösleges locsogás, semmi köze a drámai sűrítéshez... Említettem, hogy már eddig is elég sok anketon vettem részt; a legmegrendítőbb hozzászólást egy idős asszonytól hallottam. Azt mondta: „Hetven éves vagyok, Angi Vera korszakát végigcsináltam, már felnőtt fejjel. Tanultam pártiskolán, tanítottam is ott, s nem emlékszem, hogy ilyen szerelmi dráma, mint a filmbeli, lezajlott volna. De arra emlékszem, hogy volt egy elvtársnő, akinek kisgyerekei voltak otthon, és ő minden szeminárium után rohant telefonálni, hogy jól

Jelenet az Angi Vera című filmből

vannak-e, ettek-e rendesen, elaludtak-e időben a gyerekek. Akkor magamban is, nyilvánosan is elítéltem ezért, mondván, lehet-e az ügyet ilyen félszívvvel szolgálni? Ahogy ma visszagondolok, szégyellem magam ezért. A mából visszanézvén az egész egy semmiség; — de lehet, hogy ez is egy Angi Vera-történet? Az idő sok mindent özszemos bennem, és zavarban vagyok a dolgok jelentőségét illetően.” Ezt a fölshóalást szó szerint megjegyeztem... Nem mindig ismerjük föl a jelenidejű drámát; azt, hogy egy drámának előidézői vagy részesei vagyunk... Angi Vera eleinte egyszerűen alkalmazkodni igyekszik; hálás azért, hogy tanulhat. Szerelme őszinte, de félig őszönösen, később egyre tudatosabban keresi, kihez kell csatlakoznia ahhoz, hogy pályája fölívelhessen. Így kerül Traján Anna bűvkörébe, aki — mai szóval — manipulálja őt, mert jó alany erre: rendkívüli alkalmazkodóképessége folytán könnyen manipulálható. Egy társadalom egésze sosem manipulálható „csak úgy”; — ehhez alkalmas egyedekre van szükség. S máris ott tartunk, hogy a történelem alakulásáért egyénileg is felelősök vagyunk, s ezt a felelősséget nem

lehet elhárítani a kedvelt mondással, hogy „*ja, azok olyan idők voltak*”. A film egésze: ez ellen a magatartás elleni tiltakozás. A jelen is része a történelemnek, azzá fog válni, tehát mint egyén is felelős vagyok érte, hogy milyen történelemmé. Meglehet, mindez túl szigorúnak tetsző, de következetes végiggondolása nemcsak ennek a filmnek, hanem dolgainknak általában. S talán nem szerénytelenség azt állítanom, hogy mindezt nem most, utólag fogalmaztam meg, hanem ezzel a gondolat- tal, ezért kezdtem írni a forgatókönyvet és leforgatni a filmet. Enélkül nem is merészeltem volna belefogni, mert annyit gondolkoztam Vészi regényén, olyan sokáig éreletem magamban, hogy csakis tisztelettel közeledhettem ehhez a roppant felelősségteljes írói vízióhoz. Ha a film mindebből valamit meg tud éreztetni vagy értetni, elősegíti a fölismerést és a katarzist — ami lehet megrendülés, vagy szégyenérzet, vagy az önfelmentés kudarca, tehát emberi megtisztulás — akkor sikerült elérnünk a célunkat. S akkor a történet időpontja tetszés szerint megváltoztatható, naptárilag átirható.

ZSUGÁN ISTVÁN